

**United States Holocaust Memorial
Museum
Oral History Interview
Hungarian Witnesses Documentation
Project**

Czike Sándor

K: Sanyi bácsi, megálltunk, kazettát cseréltünk és akkor folytatjuk. Egy kérdésem lenne még, amire visszatérnék.

I: Igen.

K: Amikor az édesapjáért elmentek-

I: -igen-

K: -a komáromi erődbe, akkor ott láttak-e zsidókat?

I: Igen. Azért láttuk=láttunk zsidókat, mert én nem tudom, a könyv ott van még önnél?

K: Igen=igen.

I: Jó, akkor maradjon is ott. Azért mert- azért csillagerőd, mert ilyen csillag formában van és egyikbe cigányok voltak, a másikba- a másik kettőbe zsidók voltak, a harmadikba pedig azok voltak- a- mert a másik kettő az már konyha, meg nem tudom micsoda, akiket így, mint édesapámat vitték oda, hogy-

K: -politikai foglyok-

I: -politikai foglynak nevezhetem. Úgyhogy láttam, mert=mert például ki volt szabad menniük egy kijelölt körletben, mondjuk egyszerre 15-20 ember kifért, ha levegőzni akart, és ez megvolt a cigányoknál is, megvolt a zsidóknál is, és nem volt meg a- azoknál, akiket politikai okokból tettek oda. És hát ugye ott nézegettem, amíg édesanyám ottan a főnökkel Goethe-t (biz- né- vagy=vagy) tárgyalgatta, addig volt időm megnézni. Azt is megtudtam ő: nézni, hogy id=időnként kijön egy-egy csoport, és körüljárja az udvart, ami elég nagy. Azt megnéztem, mert jó múltkorában is megnéztem.

K: Tehát látott ott zsidókat és cigányokat. Honnét tudta, hogy azok zsidók és cigányok?

I: Azt megkérdezte- édesanyám tudta meg, nyilván ő megkérdezte ezt az=ezt az embert, akivel egész jó barátságba került, mert kiderült, hogy egy tkp. egy- hogy mondjam, egy európai- te- tanárember volt, de hát sajnos ebbe keveredett, ebbe a német züllött- azt hiszem, hogy SS volt még tetejébe.

K: A zsidók, cigányok, akik ott voltak az erődbe, ők- közöttük voltak nők, gyerekek, idősek, fiatalok?

I: Pici babák voltak, ki voltak rakva, meghalt- az ember szíve fájt. Rakásra haltak meg a=a cigányoknál a gyerekek. Hogy a zsidóknál ez hogy volt, azt nem tudom, mert én azt nem láttam.

K: Ezt hogy látta? Ezt hogy-

I: Ott nem láttam, de én gondolom, hogy biztos volt olyan is.

K: Hogy látta Sanyi bácsi? Tehát ki voltak rakva?

I: Nekik csak arrafele volt kijárásuk, se ablaka, se semmije nem volt, ami ott bent volt, az bent volt, amit ott kitétek, az kint volt.

K: Kint az udvaron látott holttesteket?

I: Pici babákat láttam, azt a cigányoknál láttam. Ő náluk nem láttam, de hát lehet, hogy-

K: Kisbabákat látott, akik halottak voltak? Honnét tudta, hogy=hogy-?

I: Mert nem törődtek velem, és=és ott=ott feküdtek. Nem tudom, hogy volt-e valaki, aki felvilágosított volna, de aligha, mert ha a szobában csak ez az ezredes ült, aki németül tudott csak és németül én már akkor annyira nem tudtam, de édesanyámnak mondták, hogy ezek, meg azok, és ő visszafele, vagyis mikor megjöttünk, utána nekem is elmagyarázta, hogy mi meg mi, hogy volt. Akkor tudtam, hát azt=azt láttam, hogy az egyik az a zsidóké, a másik azt- azt=azt az izé mutatta meg különben ez a főnök, aki már akkor nem volt részeg, de előtte részeg volt, hiába volt magyar- vagy német szakos tanár, úgyhogy.

K: És kb. mennyien lehettek, mennyi zsidó, mennyi cigány lehetett ott?

I: Hát először is nem tudom, hogy milyen- mekkorák voltak, illetve hát édesapám beszélt, mer ott a hátsó részben volt a(z) intellektüelek) voltak, hogy=hogy az milyen, de hogy ezek a nagyobbak mekkorák lehettek, hát én úgy gondolom, hogy mivel váltották a ki- a levegőzést és egyik csoport bement, másik csoport kijött, én azt hiszem, hogy ha nagyon sűrűn voltak, akkor ötvenen-hatvanan kellett, hogy elférjenek egy helyen. Ami hát úgy veendő, hogy ott is, mint az édesapám által ismert fülkékben, hogy kétemeletes, tehát háromfekhelyes egymás fölött és=és ke=kettesével- tehát egy ilyen egy ágyhelyen hatan aludtak.

K: Tehát összesen kb. most így tippre, vagy így sacra mennyi?

I: Az ottani tömegét?

K: Így van.

I: Hát, énszerintem a zsidók is, és a cigányok is, mert ez kb. egy- hogy mondjam, módon bántak velük, meg mi, ő: elképzelhető, hogy száz- százan, százhuszan le- voltak egy ilyen helyiségben.

K: Ott az erődben.

I: Igen-

K: De a többi helyiség volt? Vagy ezt pontosan-

I: Emeletek-

K: -a teljes emeleteken belül-

I: -is voltak=emeletek is voltak, mert semmi oda fölmenési lehetőség, vagy-

K: Tehát több százan voltak.

I: Több százan voltak, igen, a biztos. Több százan voltak, rettenetes rossz étkezési lehetőséggel.

K: Ezt honnét tudja?

I: Azért, mert=mert amíg ott álldogáltunk, láttuk, és édesanyám megfigyelte, hogy milyen alumínium tányérok voltak lerakva ott sorba. Feltehetőleg úgy töltötték meg, hogy végig mentek és fele a földre, szóval látszott az egésznek a belső berendezésén, hogy itt nemcsak részegen aludni lehet, mint amit a főnökök csinált, hanem nagyon rossz körülmények között vannak. Úgyhogy-

K: Kik őrizték ott az erődöt?

I: Gépfegyver- géppisztollyal rendelkező német katonák.

K: Csak németek voltak, vagy voltak vajon magyarok is?

I: Nem láttam magyart, csak németet láttam, a kapuban voltak vagy nyolcan, és két helyen=két helyen voltak, egy- és négy=négy civil egyszer megnézték minden igazolványt, meg egyebet, amit föl tudott mutatni az ember, és föl is kísérték a- a akkor már nem volt részeg a- a: nem aludt már ez az ember. De egyébként úgy tűnt, hogy- szóval nem akarok róla jól mondani, mert nem lehet, de- de: nem volt ő maga személy szerint nem vett részt ebbe a cirkuszba.

K: Azt látta, hogy az örök kegyetlenkedtek volna ott az emberekkel?

I: Hát gorombák voltak, de az minden katonánál-

K: Hogyan voltak gorombák?

I: Hát például, mikor a jövetelünk volt és még nem lehetett bemenni, akkor mondtuk, hogy hát ő: hűvös is volt egyébként eléggé, hogy hát hova menjük. És akkor olyan gorombán mondta azt az egyik, hogy ott van egy mozi, üljenek be oda. Elmentünk és ott valami marhaságot játszottak, még most újra visszajött valahonnan az az ember, aki a főszereplő volt, nem tudom, mi volt a címe az izének, és megengedték, hogy=hogy jegy nélkül beüljünk oda hátra. És ott ültünk ott egy jó másfél órát és akkor újra próbálkoztunk és akkor már beengedtek arra a cetrilre hivatkozva.

K: De azt látta, hogy az örök ott a fogvatartottakkal gorombáskodtak?

I: Hát azt hiszem, hogy annyira be voltak tanítva már, hogy hogy illik, vagy hogy kell viselkedni, hogy=hogy olyat nemigen láttam.

K: -milyen

I: - szóval bizony valószínűnek tartom például, ha úgy visszagondolok, hogy a kijövetelnél az ajtónál álltak és számolták, hogy hányan mennek ki és adott esetben nem tudom én, tizenkettőnél, vagy tizenhatnál megállították, és akkor nézték az

órájukat és akkor nem tudom, azok tíz percig voltak kinn, és akkor ezeket beterelték, nem különösebb izé-

K: Akik kijöttek sétálni, azok között akkor- ezek zsidók voltak, ugye, akik kijöttek sétálni?

I: Zsidók voltak, igen, de kisebb csoportokba voltak mások is. Volt- több ilyen kisebb ((köhint)) 15-20 (...) csapat volt-

K: A zsidók viseltek sárga csillagot?

I: A zsidók nem viseltek ott sárga csillagot.

K: Közöttük volt fiatal, idős, férfi, nő?

I: Mindenféle volt=mindenféle volt, férfiak, nők vegyesen voltak, és-

K: -gyerekek? Vagy gyerekeket nem látott.

I: Gyerekek=gyerekek ott velük nem voltak gyerekek, de a gyerekek csak azt hiszem, hogy a gyerekeknek csak az ajtója volt szabad kimenniük, mert azok ott álldogáltak és ott látszott, hogy a-

K: Tehát voltak gyerekek is, csak nem jöttek ki sétálni.

I: Voltak gyerekek is=voltak gyerekek is. Hát a cigányoknál többen voltak a gyerekek, meg minden, és hát ottan nagyobb tisztaságról nem lehet beszélni, de nem voltak- a zsidóknál nem volt olyan rendtelenség és piszok, mint ami a cigányoknál. Mondjuk ezt tudom mondani, mint ilyen észrevétel. Úgyhogy a: hogyhívják, akik pedig hát ilyen politikai foglyok, azok ilyen kisebb hatos, nyolcas csoportokban járkáltak körbe, és azok még egymás közt viccelődtek is, meg minden, azt megjegyeztem. Úgyhogy.

K: Tudott velük kommunikálni valakivel? Nyilván nem.

I: Nem, azok messze voltak. Messze voltak és mondom, egy ilyen nagy üveg-valami volt, ahol ez a vacak el volt helyezve, ha elkezdenek vele lógni, akkor az üveget szétlövik, de az nem számított volna.

K: Ja, Ön az üveg mögül nézte, az irodából nézte.

I: Igen, az ő szobájából, ő az egész udvart belátta. Egyébként be lehet menni most, ha az ember elmegy, és=és nem tudom milyen formában, de én még tavaly be tudtam egyszer menni és akkor meg tudtam nézni azt a szobát, amiben édesapám feküdt, de aztán most állítólag nem engednek be senkit, nem tudom miért. Úgyhogy.

K: Volt esetleg valami részlet, amire emlékszik és nem kérdeztem meg?

I: Hát azért gondolkozom, hogy mit tudok még jól mondani, vagy-

K: Hallott valamit, amikor mentek, mondjuk kint voltak az udvaron, mert nyilván az üvegfal mögül nem hiszem, hogy hallott, de amikor kimentek-

I: Nem nagyon hallottam, de hogy beszélgettek, azt láttam a politikai foglyoknál, mert azok egymás közt vitatkoztak és-

K: Milyen állapotban voltak a foglyok, mármint a zsidók, cigányok? Milyen állapotban voltak, mennyire voltak- hát megviseltek azok az emberek, akiket ott látott?

I: Én azt hiszem, hogy nem különös- nem sokkal különben, mint egy itteni börtönben, vagy mit tudom én, ilyen helyen. Szóval látszott rajtuk, hogy le vannak fagyva, látszott rajtuk, hogy=hogy nem elég piros az arcuk, mert nincs levegő.

K: Ruházatuk? Tehát ugye tél volt, hó esett, hideg volt.

I: És hideg volt igen, és mindez hidegen képzelhető el, úgy, hogy esett a hó.

K: Volt kabátjuk?

I: Volt, amelyiknek volt, volt- szóval nem vették el tőlük azt szerintem, aki=aki már szerencsés volt és=és már hidegebb időben került oda, mert a csoda tudja, hogy meddig voltak ott, azoknál- azok tudtak magukra teríteni. Volt, akin pokróc, rossz pokróc volt, meg ilyenek, voltak, akik majd megfagytak, vissza is mentek, mert=mert nem is szabad volt. Úgyhogy- de: hát siralmas volt a kinézésük, az biztos, úgyhogy-

K: Szóba került a- szóba kerültek ezek a foglyok, amikor beszéltek ezzel az ezredessel, vagy a másik parancsnokkal, vagy őrmesterrel? Őrmester volt, meg ezredes. Szóval szóba kerültek a foglyok? Mármint a zsidók, meg a cigányok? Hogy ők miért vannak ott-

I: Nem-

K: mit csináltak-

I: -nem

K: -mi lesz velük-

I: -nem. Hát hogy édesanyám mit beszélt velük németül, azzal az izé- emberrel, azt nem tudom, de meggyőzte, hogy itt ez nem hamis ez a micsoda, és nem is volt szemtelen se.

K: Említette- most egy egészen más téma. Nem tudom, van-e még valami ezzel kapcsolatosan?

I: Nem, most nem jut eszembe, lehet, hogy később majd igen, de késő lesz.

K: Említette, hogy van egy emléktábla-

I: -igen-

K: -azon az iskolán, ahol az édesapja igazgató volt.

I: Igen=igen-

K: -és hogy visszajár oda-

I: -igen=igen-

K: -ön is, meg mások is-

I: -igen, minden évben el szoktam menni valamelyik unokámmal. Jaj, azt a kéfényképet is el akartam hozni, amin az az unokám, aki most már most lesz mikuláskor 14 éves, az még olyan pici volt, hogy a vállamra fölállva ő tudta fölakasztani. Most már 14 évesen nem vagyok vele olyan viszonyba, mint akkor, de van egy olyan fényképem, már megkértem, aztán éppen ezt a srácot, akit emlegettem, hogy csináljon egy fényképet-

K: Ki volt ez a srác?

I: Ez a (...) Gyuri.

I: És ő kicsoda?

I: Az tanuló- az az iskolájába járt édesapámnak, és=és az ismerősünk volt, úgy jobban, mer-

K: De ő is egy zsidó?

I: Igen=igen=igen. Az édesapja egy elég gazdag ilyen ruhaárus volt, vagy ruhaanyagárus, nem tudom, és=és az majd- a legutóbbi, azt hiszem, tavalyelőtt volt egy ilyen érettségi találkozó, és akkor is beszélgetett velem, és akkor is mondta, hogy ő is szokott ide jönni.

K: Tehát ő is egy olyan em- ő is egy olyan zsidó diák volt, akit az édesapja megmentett.

I: Igen=igen. Igen, hát ők eléggé ügyesek voltak azt hiszem, mert az kellett hozzá, és szerencsések, hogy ott maradtak bent akkor.

K: Tehát akkor a (Gams) Gyuri, az aki- aki ezek szerint túlélte a háborút, ő olyan volt, aki elmenekült, amikor jöttek a nácik, vagy aki bent maradt az iskolába?

I: Ezt nem tudom.

K: Nem tudjuk a történetét, hogy mi lett aztán vele.

I: Ezt nem tudom, de most minden=minden ilyen találkozásra eljön, és mindig kedvesen beszélget velem, ami a-

K: Vannak olyan nem zsidók, akik eljönnek erre a találkozóra, és odajártak az édesapjának az iskolájába?

I: Vannak, összegyűlik mindig egy egyész osztályterem, 25-30 ember, de az mind lassacskán a száz fele jár.

K: Akik emlékeznek erre az időkre, vannak még olyanok?

I: Igen=igen.

K: Tudna esetleg neveket mondani?

I: Sajnos nem tudom- a- várjunk csak. Akiket ismertem, azok mind meghaltak. Az egyik a nővérem férje volt, a---nem tudom már a nevét- fel- a nővérem is meghalt tavaly, 90. születésnapja után két nappal.

K: Sanyi bácsi, nagyon szépen köszönjük, akkor itt most-